

- konf.* [Topical Issues in Artistic Pedagogy: Coll. Sciences. intern. scientific-practical conf.], Khmelnytsky, КННРА, September 22–23, 2011, vol. 1, pp. 51–53. (in Ukrainian).
11. Svarychevskyi, A.V. (1999). “Musicologist and folklorist A.G. Kotsypinsky”. *Poliaky na Khmelnychchyni; pohliad kriz viky: zb. nauk. prats mizhnar. nauk. konf.* [Poles in Khmelnytskyi; a look through the ages: a collection of sciences. works of international sciences conf.], Khmelnytskyi, June 23–24, 1999, pp. 555–558. (in Ukrainian).
  12. Soroker, Ya. (2012). *Ukrainska pisennist u muzytsi klasykiv: sproba doslidzhennia* [Ukrainian songwriting in the music of the classics: an attempt of research], Vinnytsia: Nova knyha. (in Ukrainian).
  13. Shatkovska, I.S. (2014). The influence of Polish composers on the formation of Ukrainian piano music. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. M. Kotsiubynskoho. Serii: Pedahohika i psykholohiia*, [Scientific notes of the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University. Series: Pedagogy and Psychology], vol. 41, Vinnytsia, pp. 457–461. (in Ukrainian).

УДК 781.5 (477.84)

DOI: <https://doi.org/10.25128/2411-3271.19.2.6>

Олег Смоляк

<https://orcid.org/0000-0002-0435-5912>

доктор мистецтвознавства, професор
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. Володимира Гнатюка
smolyak.ternopil@gmail.com

Оксана Довгань

<https://orcid.org/0000-0002-1757-1016>

кандидат педагогічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. Володимира Гнатюка
dovhan.violino@i.ua

РИТМІЧНА ФОРМА ВІРША І МЕЛОДІЇ 5+5 У ЩЕДРІВКАХ ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

У статті проаналізовано ритмічну форму вірша і мелодії 5+5, що властива щедрівкам Західного Поділля та є своєрідним їхнім модусом мислення. Доведено, що така ритмічна форма найчастіше вживана у піснях цього жанру в досліджуваному етнографічному районі й має найширшу шкалу структурного та синтаксичного творення. З'ясовано, що типовою на синтаксичному рівні є однорядкова строфа 5+5 з однорядковим приспівом, який має дев'ять модифікацій, починаючи від трискладника й закінчуючи шістнадцятискладником. Визначено й структурні параметри строфи десятискладника 5+5 і простежено еволюцію її становлення на рівні музичного синтаксису. Розглянуто напливові нашарування, що відбулися в щедрівковому жанрі під впливом християнізації пісень цього жанру. Проаналізовано сапфічну строфу, притаманну найпоширенішій на згаданому терені щедрівці “В панськiм горoді росла лілія”, й констатовано, що вона сформувалася під впливом середньовічної латинської версифікації і таким чином адаптувалася в обрядові народнопісенні жанри.

Ключові слова: *ритмічна форма вірша і мелодії, щедрівка, Західне Поділля, силабомелодична модель, музичний синтаксис, форматворчі процеси.*

Олег Смоляк

доктор искусствоведения, профессор
Тернопольский национальный педагогический
университет им. Владимира Гнатюка

Оксана Довгань

кандидат педагогических наук, доцент
Тернопольский национальный педагогический
университет им. Владимира Гнатюка

РИТМИЧЕСКАЯ ФОРМА СТИХА И МЕЛОДИИ 5+5 В ЩЕДРОВКАХ ЗАПАДНОГО ПОДОЛЬЯ

В статье проанализирована ритмическая форма стиха и мелодии 5+5, которая присуща щедровкам Западного Подолья и является своеобразным их модусом мышления. Доказано, что эта ритмическая форма наиболее часто применяется в песнях упомянутого жанра в исследуемом этнографическом районе и имеет самую широкую шкалу структурного и синтаксического соиздания. Выяснено, что типичной на синтаксическом уровне является однострочная строфа 5+5 с однострочными припевом, который имеет девять модификаций, начиная от трискладника и заканчивая шестнадцатискладником. Определены и структурные параметры строфы десятискладник 5+5, а также прослежена эволюция ее становления на уровне музыкального синтаксиса. Рассмотрены наплывовые наслоения, которые произошли в щедровковом жанре под влиянием христианизации песен этого жанра. Проанализирована сапфическая строфа, присущая самой распространенной в местности щедровке “В панском огороде росла лилия”, и констатировано, что она сформировалась под влиянием средневековой латинской версификации и таким образом адаптировалась в обрядовые народнопесенные жанры.

***Ключевые слова:** ритмичная форма стиха и мелодии, щедровка, Западное Подолье, силабомелодичная модель, музыкальный синтаксис, формообразующие процессы.*

Oleg Smoliak

Doctor of Art Studies, Professor
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

Oksana Dovhan

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

THE RHYTHMIC FORM OF VERSE AND MELODY 5+5 IN THE SHCHEDRIVKAS OF THE WESTERN PODILLYA

Recently Ukrainian scholars of ethnomusicology have increasingly turned to the theoretical understanding of the structural components of folk writings. This is, first and foremost, the study of the rhythmic forms of verse, stanza and their melodies, because, in fact, they are decisive in the genre classification and systematization of folklore, in particular ritual.

The purpose of the article is to prove, on the basis of a large number of generous paradigms and their variants, which are still stored in the active and passive repertoire of older singers in the territory of West Podillya, the rhythmic form of the poem and 5+5 tunes.

The most common (typical) rhythmic forms of the poem in the shchedrivkas of the Western Podillya include the tenth component of 5+5. It covers 55% of all the generous paradigms we explore and their variants. This rhythmic form is one of the oldest not only in Ukrainian folklore, but also in Eastern Slavic. It creates a genetically source base for its derivatives.

The article analyzes the rhythmic form of the verse and melodies 5+5, which is characteristic of the shchedrivkas of Western Podillya and is a peculiar mode of their thinking. It is proved that this rhythmic form is most often used in the songs of this genre in the studied ethnographic region and has the widest scale of structural and syntactic creation. It is found out that the standard syntactic level is a one-line stanza 5+5 with a single-line swirling, which has nine modifications, ranging from the three folders and ending with the sixteen clusters. The structural parameters of the ten-factor construct 5+5 were determined and the evolution of its formation at the level of musical syntax was traced. The influential layers that took place in the shchedrivka genre under the influence of Christianization of songs of this genre are considered. The sapphic stanza, which is characterized by the most widespread in the field of shchedrivka "The lily grew in the lord's garden", was analyzed, and it was stated that it was formed under the influence of the medieval Latin versioning and thus adapted to ritual folk-verse genres.

Thus, as the analysis of the 220 bounties recorded in the territory of the West Podillia shows, the rhythmic form of the poem and melodies 5+5 are dominant in them. The stanza with this rhythmic form has the broadest scale of structural and syntactic creation. This kind of construction is often a single-line with a single-line chorus, which has nine chorus modifications, ranging from a three-parter to a sixteen-parter. In analyzing this rhythmic form, we traced the evolution of its formation and development at the level of musical syntax and affinity with a similar Christmas rhythmic form.

Keywords: *rhythmic form of verse and melody, shchedrivka, Western Podillya, sylabomelodic model, musical syntax, forming processes.*

Останнім часом українські вчені-етномузикознавці дедалі частіше звертаються у своїх працях до теоретичного осмислення структурних складових народнопісних творів. Це стосується, насамперед вивчення ритмічних форм вірша, строфи та їхніх мелодій, бо, власне, вони є визначальними у жанровій класифікації та систематизації фольклору, зокрема обрядового.

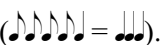

Пісні зимового календаря, а особливо щедрівки привертали увагу українських учених ще зі самого початку становлення етномузикознавства як наукової дисципліни. Зокрема, дослідженням ритмічних форм вірша, строфи і мелодії у щедрівках займалися українські й зарубіжні етномузикознавці Ф. Колесса [7], К. Квітка [5–6], В. Гошовський [3], А. Іваницький [4], О. Смоляк [8], О. Банін [1], Н. Владикіна-Бачинська [2], В. Стоін [9] та ін. На жаль, досі залишається ще недостатньо дослідженою регіональна специфіка народнопісних творів загалом та щедрівкових ритмічних форм зокрема.

Мета статті – на основі значної кількості щедрівкових парадигм та їхніх варіантів (біля 220), які збереглися в активному й пасивному репертуарі співаків старшого покоління на терені Західного Поділля, довести, що основною (домінуючою) в щедрівках досліджуваної місцевості є ритмічна форма вірша і мелодії 5+5.

До найпоширеніших (типових) ритмічних форм вірша у щедрівках Західного Поділля належить десятискладник 5+5¹. Він охоплює 55% усіх щедрівкових парадигм та їхніх варіантів, які ми досліджуємо. Ця ритмічна форма належить до найстаровинніших не лише в українському фольклорі, а й у східнослов'янському. Вона творить генетично джерельну базу для похідних від неї форм. Як вважав Ф. Колесса, ритмічна структура 5+5 найпоширеніша в колядках і щедрівках – найстаровинніших жанрах. Учений назвав цю форму власне колядковою, "...бо колядки і щедрівки заховують розмір 5+5 з незвичайною правильністю, так що рідко, можна б сказати, виїмково, поряд з п'ятискладовими групами зустрічаємо чотири- або шестискладові" [7, с. 130]. Серед аналізованого матеріалу десятискладник 5+5 має значну кількість приспівних ритмічних модифікацій². Найстаровиннішою серед них є однорядкова

¹ К. Квітка припускав, що десятискладова ритмічна форма вірша 5+5 походить від восьмискладової форми 4+4. Це припущення розкритикував В. Гошовський у коментарі до статті К. Квітки "Пісні українських зимових обрядових святкувань"; на с. 139 він зазначив: "Якби згодиться з гіпотезою К. Квітки, що 10-складові колядки розвинулися із 8-складових щедрівок, внаслідок чого пройшло дроблення чотирискладових схем, то в такому разі ритмічна схема щедрівки повинна була б утворитися із трискладової схеми, що таке взагалі неможливо".

² Ритмічна форма вірша 5+5 індексуватиметься великою українською буквою Б.

строфа із трискладовим зовнішнім приспівом 5+5+ПЗ (індексуватимемо її буквою Б1). У західноподільських щедрівках ця складочислова формула представлена двома пісенними парадигмами “Коло криниці зелен травиця” та “Ой рано-рано кури запіли”. У варіантах цих пісенних парадигм приспів зберігає типову для традиційних народних колядок лексему “дай Боже”¹, що уособлює назву язичницького зимового бога сонця – Даждьбога. Якщо у строфі цієї модифікації силабомелодична модель є стійкою (вона зберігає поєднання пірихія й анапеста –)¹, то у приспіві вона представлена мелосом – (простою ритмічною комбінацією, яка на метричному рівні ніби підсумовує односегментну сканзію (=).

Щедрівкові парадигми “Чи дома, дома, білий молодче” та “Защебетала, гей, ластівочка” творять модифікацію А2, що представляє ритмічне поєднання однорядкової десятискладової строфи та однорядкового восьмискладового приспіву 5+5+П4+4. Треба зауважити, що у варіантах цієї модифікації метричне поєднання базоване на шестидольнику з вісімковою метричною сканзією. Незважаючи на це, силабомелодична модель у строфі та у приспіві є відмінною (– у двох сегментах строфи та – у двох сегментах приспіву –). Аналогічна модель властива й варіанту пісенної парадигми “Защебетала, гей, ластівочка”. Тут відмінною є лише мелодична ритміка приспіву (замість дихорея представлено поєднання ямба і хорей – – у двох сегментах приспіву). Такого роду приспівна відмінність, найімовірніше, – уподобання співаків гомогенного співочого середовища (пісня записана в с. Іванківці Зборівського району Тернопільської області).

Західноподільські щедрівки з однорядковою десятискладовою двосегментною строфою і аналогічним приспівом 5+5+П5+5 творять модифікацію А3. Такого роду ритмічна структура властива лише варіантам пісенних парадигм “Косив Іваньо яру пшеницю” та “Пасла Маруся сивії вівці”, що досі побутують у селах Підгір’я Золочівського району Львівської області та Переволока Бучацького району Тернопільської області. Треба зауважити, що силабомелодична модель варіантів згаданих пісенних парадигм має, ймовірно, щедрувальний ритмічний модус, а не колядковий. Адже він репрезентований поєднанням у сегментах дактиля зі спондеєм замість поєднання пірихія з анапестом (замість). Як бачимо, у щедрівках трапляється у десятискладнику не тільки типовий колядковий ритмічний модус, а й десятискладовий щедрівковий, представлений поєднанням дактиля зі спондеєм.

Лише однією пісенною парадигмою “Ой із-за гори та кам’яної” представлена модифікація А4, що базується на поєднанні двосегментного десятискладника у строфі з чотирисегментним шістнадцятискладником у приспіві – 5+5+П4+4+4+4. У варіанті цієї пісенної парадигми представлений власне традиційний щедрівковий приспів “Щедрий вечір, добрий вечір, добрим людям на здоров’я”, що зберігає й типову силабомелодичну модель, побудовану на висхідному йоніку (). До речі, у двосегментному десятискладникові приспів такого роду – рідкісне явище у співочих традиціях Західного Поділля.

У селах Скородинці Чортківського та Мужилів Підгаєцького районів Тернопільської області побутують щедрівки “Чи дома, дома бідная вдова” та “Стоїть світлонька горіхова”, в яких модифікований третій сегмент у приспіві. Він, власне, представляє модифікацію А5 – 5+5+П4+4+5(6)+4. Зміна у третьому сегменті приспіву з п’ятискладника (скородинецький варіант) на шестискладник (мужилівський варіант) є суто випадковим явищем, оскільки в останньому появився сполучник “і”, який виконує варіабельну функцію у ритмічному

¹ Приспівна лексема “Дай Боже” є без сумніву, типовою для колядок, але після витіснення їх апокрифічними колядками значна їхня частина перейшла у щедрівковий жанр і там закріпилася в новій іпостасі.

становленні, й без нього ритмічна форма вірша може повністю обійтись. Треба зауважити, що в мужилівському варіанті ритмічна форма приспіву зберігає властиво модусні ознаки щедрувальної ритміки – .

Найбільшою кількістю пісенних парадигм у досліджуваному районі (23) представлена однорядкова десятискладова строфа із зовнішнім приспівом 5+5+П3+5+5+3, що творить модифікацію А6. На думку вчених Ф. Колесси, К. Квітки, В. Гошовського, А. Іваницького й за нашими спостереженнями, ця ритмічна модифікація є типовою для всього колядково-щедрівкового масиву пісень. Адже вона однаковою мірою поширена не тільки в Західному Поділлі, а й на всій етнічній території. На це звернув увагу К. Квітка у праці “Песни українских зимних обрядовых празднеств”: “приспів типу 3+5+5+3 надзвичайно поширений на великій території від крайніх західних до крайніх східних районів розселення українців” [6, с. 130].

На відміну від попередніх модифікація А5 має сталу ритмічну форму приспіву, незважаючи на те, що його смислова лексика є широкоаспектною. У щедрівкових варіантах цієї модифікації найчастіше трапляється така приспівна лексика, як “винная яблунь виннії ябка зродила”, “бриніла коса коло покоса, бриніла”, “на леду, леду, на студеници в криници”, “в ялині, гей, гей, в ялині, при зелененькій дубині”, “в неділю, в неділю рано зелене вино саджене”, “подзвоню коню з поводоньками по полю” та ін. Цікавою з погляду ритмічного формування є трискладова будова першого та останнього сегмента приспіву. “Остання трискладова будова у приспіві 3+5+5+3, на думку К. Квітки, має дві версії своєї появи: перша – заради самої форми, а друга – на основі намагання виявити поетичний зміст пісні” [6, с. 130–131]. Проаналізувавши ряд щедрівок із формою приспіву 3+5+5+3, ми схилиємося до думки, що це пов’язано, ймовірно, з музичним синтаксисом пісні. Адже строфа та приспів у цілому на музично-формотворчому рівні творять два однакові, х за кількістю складів речення:

Пішов Івасьо рано косити. Бриніла, 5+5+3
Бриніла коса коло покоса, бриніла. 5+5+3

У модифікації А5 сталою є й силабомелодична модель. Якщо в інших ритмічних формах приспіву вона може бути варіабельною, то у даній ця ритмічна структура зазвичай стала. Модифікація А5 представляє наступне силабомелодичне поєднання: – перший

сегмент; – другий і третій сегменти; – четвертий сегмент. Отже, тут представлено

бінарне класифікаційне поєднання силабомелодичних моделей у дзеркальному зіставленні. Крім цього, ця силабомелодична модель – яскравий приклад речитативної акцентуації в сегментах, що відповідає найдавнішому способові музичного мислення праукраїнців.

У трьох щедрівкових парадигмах “Ой в саду, в саду, в саду керниця”, “Чи є, чи нема господар дома” та “Ой край нивоньки дві дівчиноньки”, що записані відповідно в м. Тербовля та в селах Постоївка Гусятинського і Мужилів Підгаєцького районів Тернопільської області, у приспівах відбувається структуротворче повторення першого сегмента (у мужилівському варіанті повторюються двічі перший та четвертий сегменти). Такого роду повтори – це, ймовірно, локальне уподобання виконавців тої чи тої співочої субтрадиції, і воно ні в якому разі не впливає на загальну ритмічну структуру строфи (5+5+П[3]2+5+5+3). У мужилівському варіанті ритмічна форма строфи наступна: 5+5+П[3]2+5+5+[3]2.

У західноподільському співочому середовищі досі побутують чотири щедрівки: “Прала Маруся шовкові хустки” (с. Лисичинці Підволочиського району Тернопільської області), “Росте деревце високе, струнке” (с. Сухостав Гусятинського району Тернопільської області), “Пасла Наталя чотири воли” (с. Підгір’я Золочівського району Львівської області), “Ой там у саду, у винограду” (с. Глиняни Золочівського району Львівської області), що творять модифікацію А6. Вона (ця модифікація) відрізняється від попередньої тим, що тут другий сегмент приспіву є шестискладовим (замість п’ятискладового у попередній модифікації). Шестискладовий сегмент утворюється за рахунок подрібнення четвертої складоноти: замість

♪♪♪♪. Такого роду відхилення на одну складоноту у приспівках – поширене явище для традиційного народного музикування, оскільки воно залежить від цілості окремих лексем або їхніх складових (замість “зелен яблучко” подана повна його форма – “зелене яблучко” тощо).

Щедрівка “Ой там у Львові, в гарнім містечку” творить модифікацію А7. Вона, власне, відмінна від попередніх модифікацій ритмічною формулою приспіву. Адже ця щедрівка характерна поєднанням однорядкової десятискладової строфи з чотирисегментним дев’ятнадцятискладовим приспівом – 5+5+П4+6+6+3:

Ой там у Львові, в гарнім містечку. 5+5
Приспів: Ой видів я, ой видів я, браття, 4+6
гарну паняночку ві Львові. 6+3

До цієї модифікації належить й варіант щедрівки “Там піді Львовом, під крайнім двором”. Тут перший сегмент у приспіві укорочений (замість “на оболоню” подано “на блоню”). Тобто він у даному разі підігнаний під типове кліше найпоширенішого у традиційних народних колядках і щедрівках приспіву.

Модифікацію А8 представляє щедрівкова парадигма “Його хрестили святим Петром”, записана в м. Терехівка Тернопільської області. На жаль, ця щедрівка вже втратила повний сюжет (можливо, співачка його призабула), що має об’ємний (чотирирядковий) приспів:

Його хрестили святим Петром. 5+4
Приспів: Пречиста Діва не злюбила 5+4
та й від престолу відступила. 4+4
В річці Йордані, в річці Йордані 5+5
хрестивсе спаситель Христа. 3+5

Тут відчутні напливові принципи версифікації строфи та приспіву (ймовірно, вплив латинського віршування, що не характерне традиційним народним пісням).

Дворядкову строфу із дворядковим приспівом 5+5//5+5+П4+4//5+5 репрезентує щедрівка “Встань, господарю, встань і радуйся” (записана в с. Уритува Козівського району Тернопільської області). Вона творить модифікацію А8. Тут представлена комбінація дворядкової строфи та дворядкового приспіву. Це – пізній етап традиційного народного віршування. Силабомелодична модель цього зразка виходить за рамки традиційних формул (♪♪♪♪) і, ймовірно, є прикладом аматорського музикування.

Варіабельною виявилася строфічна будова щедрівки “Мав Василенко коня вороного”, записана в с. Новосілка Підгаєцького району Тернопільської області. Вона представлена дворядковою строфою без приспіву 5+6//5+6. Тут відхилення від норми відбуваються в межах двох складонот.

Модифікацію А9 представляє щедрівка “Коло річеньки, коло бистрої”, записана в с. Заздрість Терехівлянського району Тернопільської області. Вона втілена у дворядкову десятискладову строфу із внутрішнім та зовнішнім приспівом (приспів побудований на лексемі “дай Боже”). Строфа цієї модифікації, без сумніву, похідна від аналогічної однорядкової. Вона творить вищий ряд підрядності: два залежні одне від одного прості речення:

Коло річеньки, коло бистрої, дай Боже, 5+5+п3
зіронька сяє, огнем палає, дай Боже. 5+5+П3
То не зіронька, а Божа Мати, дай Боже, 5+5+п3
взяла збаночок води набрати, дай Боже. 5+5+П3

Дев’ятьма пісенними парадигмами в досліджуваному районі Західного Поділля представлений однорядковий двосегментний десятискладник із внутрішнім приспівом та повторенням другого сегмента 5+5+п4+5. Така строфа – поширене явище у календарно-обрядовому фольклорі, зокрема в зимовому та весняному. Вона закладає елементи респонзії у структурі як самої строфи, так і музичної форми. Адже кожен внутрішній приспів, незважаючи на його семантичне наповнення, творить ритмічний контраст у середині строфи:

Я вам, дядюню, та й защедрую.

Щедрий вечір, та й защедрую.

Як бачимо, серіаційний принцип розвитку строфи перериває класифікаційний елемент приспіву. Таким чином він стає підставою для утворення респонзії й на рівні музичного синтаксису готує основу для трирядкової строфи, а то й народномузичної колісцевої форми АВА (термін Ф. Колесси).

Треба зауважити, що у варіанті пісенної парадигми “Я вам, дядюню, та й защедрую”, записаному в с. Довге Тербовлянського району Тернопільської області, внутрішній приспів повторюється двічі на структуротворчому рівні, тобто він творить ширший структурний ряд порівняно з автоматичним повтором. А в с. Новосілка Підгаєцького району Тернопільської області інформатори Пінькас С. П., 1941 р. н., Яворська Г. І., 1922 р. н. та Яворський С. І., 1922 р. н. заспівали щедрівку “У господаря на подвіреньку”, в якій внутрішній приспів має п’ятискладову будову 5+5+п5+5:

У господаря на подвіреньку.

Приспів: Радуйся, радуй, на подвіреньку.

Внутрішній приспів, на відміну від зовнішнього, має властивість до варіабельності. У ньому може бути від трьох до п’яти складонот.

Серед наших записів виявилось п’ять щедрівкових парадигм “В Краснім городі виросла лілія”, “Ой Щедрий вечір, господароньку”, “Наша Маланка Подністряночка”, “Наша Маланка містком пила” (три останні – це саланкові щедрівки, записані в с. Панівці Борщівського району Тернопільської області), побудовані на дворядковій десятискладовій строфі 5+5//5+5. Варто зауважити, що кожна строфа має властивість до відхилення на одну-дві складоноти в той чи інший бік. Однак силабомелодична модель у варіантах зазначених пісенних парадигм представляє одну і туж ритмічну кальку – поєднання трибрахія і трохея (♩♩♩♩) – в кожному сегменті). До речі, це одна з типових силабомелодичних моделей у досліджуваному районі Західного Поділля. Виняток становить лише маланкова щедрівка “Наша Маланка та й містком пила”, записана в с. Ланівці Борщівського району Тернопільської області, в якій збережене поєднання пірихія та анапеста (♩♩♩♩♩).

До найпоширеніших у Західному Поділлі належить щедрівкова парадигма “В райськiм городі росла лілія” (її знають і досі виконують місцеві старожили майже в кожному селі чи в містечку досліджуваного району). Треба зазначити, що всі варіанти пісенної парадигми “В райськiм городі росла лілія”, які ми записали, мають спільну (не типову для колядок і щедрівок) строфічну будову – 5+5//5+5+П4+4//4+4//5 (останній вірш адоній на складочисловому рівні може мати варіанти). На нашу думку, така строфічна формула могла, мабуть, постати під впливом латинського віршування. Адже вона часто трапляється в колядках християнського змісту. Є всі підстави припускати, що такого роду ритмічна форма могла постати у середньовіччі як приклад поетичного віршування та укладення нею паралітургійних пісень. Адже в ній наявні типові елементи сапфічної строфи, що за структурою є чотирирядковою або п’ятирядковою з укороченим останнім віршем-адонієм. У цьому прикладі вона п’ятирядкова і має наступну складочислову формулу 5+5//5+5//4+4//3 (до речі, останній вірш-адоній може бути трискладовим, чотирискладовим або п’ятискладовим).

Трискладовий адоній наявний лише в одному варіанті щедрівкової парадигми “В райськiм городі росла лілія”, записаному в с. Завалів Підгаєцького району Тернопільської області від інформаторки Фуч І. Є., 1937 р. н. Тут він виступає у формі двічі збільшеного анапеста (♩♩). Треба зауважити, що силабомелодична модель у варіантах цієї пісенної

парадигми також має відмінні від типових (колядково-щедрівкових) риси. Вона (силабомелодична модель) складається з поєднання дактиля зі спондеєм (♩♩♩ – перший та третій сегменти), пірихія і анапеста (♩♩♩♩ – другий та четвертий сегменти). П'ятий, шостий, сьомий та восьмий сегменти побудовані на дипірихії (♩♩♩♩), а дев'ятий, як ми вже зазначили, має вдвічі збільшений анапест (♩♩). Ця силабомелодична модель характерна дещо іншими (не типовими для традиційних народних колядок та щедрівок) ознаками. Вона більше схожа на напливові ритмічні структури, що трапляються в апокрифічних колядках (колядках християнського змісту).

Варіант щедрівки “В панському городі росла лілія”, записаний у с. Довге Тербовлянського району Тернопільської області від директора місцевого будинку культури Пшеничняка О. А., 1931 р. н., має структуротворчий повтор стрискладового сегмента-адонія. Це залежить, зазвичай, від художнього уподобання місцевих співаків.

Останній сегмент-адоній найчастіше виступає у формі п'ятискладника (він властивий дев'ятьма варіантам щедрівкової парадигми “В панському городі росла лілія”, що побутують на всій досліджуваній території. Тут він представляє типові для колядок і щедрівок ритмічні (словесно-музичні) форми (він складається з поєднання пірихія й анапеста – ♩♩♩♩♩). Треба

зауважити, що в кількох варіантах цієї пісенної парадигми сегмент-адоній повторюється двічі: в одних варіантах він побудований на автоматичному повторі, а в інших – на структуротворчому. Зокрема, варіант, записаний у с. Довге Тербовлянського району Тернопільської області, має автоматичний повтор останнього сегмента-адонія на лексемі “файна лілія”. Варіанти, записані в сс. Старий Збараж Збаразького, Різдяни Тербовлянського та Чорнокінці Чортківського районів Тернопільської області, мають структуротворчий повтор останнього сегмента-адонія (старозбаразький варіант побудований на лексемі “красна лілія”, різдянівський – на лексемі “рости лілія”, а чорнокінецький – лексемі “гей, же лілія, панна Гануся”). У цих варіантах сегмент-адоній виконує функцію приспіву, що втілює символ кохання.

Отже, як показав аналіз 220 щедрівок, записаних на терені Західного Поділля, домінуючою в них є ритмічна форма вірша і мелодії 5+5. Як виявилось, строфа з цією ритмічною формою має найширшу шкалу структурного та синтаксичного творення. Такого роду побудова найчастіше є однорядковою з однорядковим приспівом, який має дев'ять модифікацій приспіву, починаючи від трискладника й закінчуючи шістнадцятискладником. Під час аналізу цієї ритмічної форми ми мали змогу простежити еволюцію її становлення та розвитку на рівні музичного синтаксису та споріднення з аналогічною колядковою ритмічною формою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банин А. А. Трудовые артельные песни и припевки. М. : Сов. композитор, 1971. 223 с.
2. Владыкина-Бачинская Н. Музыкальный стиль русских хороводных песен. М. : Музыка, 1976. 159 с.
3. Гошовский В. У истоков народной музыки славян. Очерки по музыкальному славяноведению. М. : Сов. композитор, 1971. 303 с.
4. Іваницький А. І. Українська народна музична творчість. Посібник для вищ. та серед. навч. закладів. К. : Муз. Україна, 1990. 334 с.
5. Квитка К. Амфибрахий в украинских народных песнях (из записок о ритмике). *Квитка Климент. Избранные труды в двух томах* / сост. и коммент. В. Л. Гошовского. М. : Сов. композитор, 1973. Т. 2. С. 81–111.

6. Квитка К. Песни украинских зимних обрядовых празднеств. *Квитка Климент. Избранные труды в двух томах* / Сост. и коммент. В. Л. Гошовского. Т. 1. М. : Сов. композитор, 1971. С. 103–155.
7. Колесса Ф. Ритміка українських народних пісень. *Ф. М. Колесса. Музикознавчі праці* / підгот. до друку С. Й. Грица. – К. : Наук. думка, 1970. С. 21–233.
8. Смоляк О. Весняна обрядовість Західного Поділля в контексті української культури. Монографія. Частина перша. Тернопіль : Астон, 2004. – 296 с.
9. Стоин В. Народни песни от Средна Северна България. София : Изд-во мин. на народ. просвещение, 1931. 162 с.

REFERENCES

1. Banin, A. A. (1971). *Trudovye artel'nye pesni i pripevki* [Labor artel songs and refrains], Moscow: Sov. kompozitor. (in Russian).
2. Vladykina-Bachinskaya, N. (1976). *Muzykal'nyy stil' russkikh khorovodnykh pesen* [Musical style of Russian round dance songs], Moscow: Muzyka. (in Russian).
3. Goshovskiy, V. (1971). *U istokov narodnoy muzyki slavyan. Ocherki po muzykal'nomu slavyanovedeniyu* [At the origins of folk music of the Slavs. Essays on Musical Slavic Studies], Moscow: Sov. kompozitor. (in Russian).
4. Ivanytskyi, A. I. (1990). *Ukrainska narodna muzychna tvorchist. Posibnyk dlia vyshch. ta sered. navch. zakladiv* [Ukrainian folk musical creativity. A guide for higher and secondary education institutions]. Kyiv: Muz. Ukraina. (in Ukrainian).
5. Kvitka, K. (1973). Amphibrachium in Ukrainian folk songs (from notes on rhythmic). *Kvitka Kliment. Izbrannye trudy v dvukh tomakh* [Kvitka Clement. Selected Works in Two Volumes], compilation and commentary by V. L. Goshovsky, Moscow: Sov. kompozitor, Vol. 2, pp. 81–111. (in Russian).
6. Kvitka, K. (1971). Songs of Ukrainian winter ritual festivals. *Kvitka Kliment. Izbrannye trudy v dvukh tomakh* [Kvitka Clement. Selected Works in Two Volumes], compilation and commentary by V. L. Goshovsky, Moscow: Sov. kompozitor, Vol. 1, pp. 103–155. (in Russian).
7. Kolessa, F. (1970). Rhythmic of Ukrainian Folk Songs. *F. M. Kolessa. Muzykoznavchi pratsi* [F. M. Kolessa. Musicological works], prepared for printing S. Grytsa, Kyiv: Nauk. dumka, pp. 21–233. (in Ukrainian).
8. Smoliak, O. (2004). *Vesniiana obriadovist Zakhidnoho Podillia v konteksti ukrainskoi kultury. Monohrafiia* [Spring ritual of Western Podillya in the context of Ukrainian culture. Monograph], Part I, Ternopil: Aston. (in Ukrainian).
9. Stoin, V. (1931). Народни песни от Средна Северна България [Folk songs from Middle Northern Bulgaria], Sofia: Publishing House of Ministry of Education. (in Bulgarian).

УДК 793.3.03:069 (477):793.31

DOI: <https://doi.org/10.25128/2411-3271.19.2.7>

Сергій Куценко

<https://orcid.org/0000-0003-0574-786X>

кандидат педагогічних наук, доцент

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

kutsenko.udpu@gmail.com

МУЗЕЙ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ОСЕРЕДОК КУМУЛЯЦІЇ ТАНЦЮВАЛЬНОГО ФОЛЬКЛОРУ

У статті досліджено експозиції єдиного в Україні музею історії українського хореографічного мистецтва, що діє на Хуторі Надії на Кіровоградщині. Охарактеризовано